

Vogels kijken in de Elbtalaue en West-Havelland

Leo en Claire Schaap-Müller

Voor ons is het al heel lang gebruikelijk om met vrienden in het voorjaar te gaan kamperen. De kinderen zijn er niet meer bij, maar de traditie is blijven bestaan. Het accent is steeds meer op de natuur komen te liggen. Fietsen gaan mee, gekampeerd wordt in tent, caravan, camper of huuraccommodatie, als we maar bij elkaar in de buurt kunnen verblijven. We zijn allemaal natuurliefhebbers, maar ook andere activiteiten komen aan bod. Zo waren we bijvoorbeeld op Öland en gingen we naar de Cevenne, Müritz en de Extremadura. Omdat de Elbtalaue en Havelland al een keer eerder waren verkend, wisten we dat het een ideale plek was om met een groep naar toe te gaan. We verbleven begin mei 2023 op campings, voor Elbtalaue in de buurt van Gartow en voor West-Havelland bij Hohennauen. Beide gebieden liggen in de voormalige grensstreek met de DDR. Vanuit Noordwijk ligt Gartow ongeveer 600 km naar het oosten en is het goed bereikbaar. Hohennauen ligt daarvandaan ca. 100 km naar het zuidoosten. Het was een bijzonder bezoek. Veel is op de fiets bereikbaar, het landschap is zeer afwisselend met een soortenrijk en talrijk vogelleven. De moeite waard om iets over te schrijven.

Onze vereniging heeft al een traditie van excursies naar gebieden in voormalig Oost-Duitsland en de oude grensstreek. Een groep leden is er zelfs vogels gaan kijken toen er nog sprake was van het communistische regiem in 1984 (zie verslag van Wim Baalbergen in de Strandloper 1984 nr. 3) De verhalen over deze excursie doen nog steeds de ronde en gaan vooral over de merkwaardige verhouding met de autoriteiten en de avonturen die daarmee zijn beleefd. Veel later, eind april 2003, werd er een excursie georganiseerd naar Müritz en het schiereiland Rügen. In juni 2009 ging een groep naar Neu Darchau, ook aan de Elbe, maar noordelijker. Zoals we gewend zijn in Duitsland wordt er veel gedaan aan bescherming van kwetsbare natuurgebieden. Die bescherming gaat samen met goede bereikbaarheid, goede informatie en mooie vogelkijkhutten en -torens.

Elbtalaue

Na de eenwording van West- en Oost-Duitsland zijn langs de Elbe nieuwe natuurparken opgericht. In 1997 heeft de UNESCO het gebied, dat in verschillende Duitse staten ligt, erkend als 'Biosphärenreservat Flusslandschaft Elbe'. Met een oppervlakte van 3.750 km² is het een van de grootste in Europa. Wij waren in het zuidelijkste deel van dit reservaat. De zuidelijke Elbtalaue, vertaald Elbedalweide of -ooi (denk aan de Ooijpolder), is goed op de fiets te verkennen en voert door een dunbevolkte omgeving met weinig verkeer. Een heel afwisselend landschap met overstroombieden, weilanden, akkers, bossen, moeras en oibossen. Het accent van de bescherming ligt op 'Auwälder' of oibossen zoals ze in Nederland worden genoemd. Bossen die langs het water staan en regelmatig onder water komen. Hier en daar hebben de gletsjers in het verleden stuwwallen doen ontstaan, zodat ook af en toe geklommen moest worden. Voor de bezitters van e-bikes

een peulenschil, maar als je zelf moet trappen een stevige klus. Er zijn naaldbossen op rivierduinen en overloophoevegebieden waarin oibossen liggen. Verschillende biotopen staan garant voor een grote soortenrijkdom, anders dan waar wij in Nederland aan gewend zijn. Natuurlijk ook vanwege de geringe bevolkingsdichtheid, het ontbreken van zware industrie en de rust die veel kansen biedt. Wij hadden geluk met het weer, zonnig met opkomende wind uit het noordoosten en droog. Goed fietsweer. In beide gebieden zijn overigens veel mooie kijkhutten en -torens gebouwd om naar vogels te kijken en het landschap te bewonderen.

Het onderweg in het voormalige grensgebied kom je langs monumenten ter herinnering aan de tijd dat hier een streng bewaakte grens lag met verschillende barrières van hoge hekken met prikkeldraad. Soms moest een dorpje wijken voor de grenshekken (het voormalige Stresow). In dat verband is het bezoek aan het 'Grenzland Museum' in Schnackenburg een aanrader. Ook de oude spoorbrug bij Dömitz die de 2e wereldoorlog en de scheiding tussen oost en west heeft overleefd, is zo'n monument dat nu wordt gerestaureerd. De moeite waard om eens bij stil te staan

West-Havelland

Het 'Naturpark Westhavelland' is ruim 1300 km² groot en in 1998 opgericht. Binnen het landschapspark liggen verschillende beschermingszones voor natuur, landschap en vogels. Officieel heet het park nu 'Natur- und Sternepark Westhavelland' omdat het 's nachts een van de donkerste gebieden van Duitsland is waar de sterrenhemel heel goed zichtbaar wordt. Binnen het park liggen verschillende natuurgebieden die vooral door het water van de rivier de Havel zijn gevormd. De Havel, met een lengte van ruim 300 km, komt voorbij het stadje Havelberg in de Elbe.

Wat voor Elbtalaue geldt, is wat waarnemingen betreft ook van toepassing op West-Havelland. Het is wat grootschaliger, de afstanden wat groter met als absoluut hoogtepunt de Grote Trappen. We zijn er een paar dagen geweest. Er is echter nog veel meer te ontdekken omdat ook de Havel veel overloop- en moerasgebieden kent. Je zit overigens niet ver van Berlijn dat goed bereikbaar is vanuit Rathenow, dat dichtbij Hohennauen ligt. Voor beide gebieden geldt dat er sprake is van een grote biodiversiteit. Zoogdieren zoals Bever, Otter en Wolf komen er ook voor. Daarnaast een rijk planten-, insecten- en amfibieënleven. Zo werden we een keer op het verkeerde been gezet door een roep die we niet thuis konden brengen. Ook Merlin ID kon ons niet helpen. Later bleek het de bedreigde Roodbuikvuurpad te zijn, die een bijzondere, heldere en verdragende roep heeft.

Kraanvogels

Het viel meteen op dat er in deze delen van Duitsland veel Kraanvogels zijn, soms in groepen aan het foerageren, maar ook paartjes met een juveniele vogel of hier en daar nog op het nest. Ze zijn schuw maar er is voldoende ruimte

Kraanvogels komen veel voor. In dit geval waarschijnlijk twee mannetjes die het niet eens zijn met elkaar.

om afstand tot bezoekers te houden. Soms waren baltsende paartjes te horen. Op enige afstand zagen we twee vechtende Kraanvogels, waar het waarschijnlijk om het vrouwtje ging dat er roepend naast stond. Het ging er heftig aan toe, waarbij de ene en dan de ander met snavel richting de ogen van de tegenstander leek te pikken. Uiteindelijk koos de indringer het hazenpad en werd er vredig verder gefoerageerd. Als groepjes Kraanvogels overvliegen, is zonder uitzondering hun mooie karakteristieke roep te horen.

Roofvogels

De Zeearend is hier de meest spectaculaire soort en komt er veel voor. Gewoon onderweg op de fiets, zwevend boven het water of boven bosranden, hij is overal te zien. Om de Zeearend te kunnen bekijken, is in de buurt van Gartow zelfs een speciale uitzichttoren gebouwd; soms is een nest met een oudervogel te ontdekken. Soms zitten er meerdere arenden bij elkaar. In een geval telden we zelfs vijf arenden bij elkaar, zowel adulte als juveniele vogels, op de grond. Naast Zeearend kwamen we op onze fietstochten Visarend, Buizerd, Rode Wouw, Zwarte Wouw en Wespindief tegen. Daarnaast Torenvalk en Bruine Kiekendief. In het gebied komt zowel de Bonte Kraai als de Zwarte Kraai voor. Ook de Raaf is regelmatig te horen en te zien. De Rode Wouw is wel de meest talrijke roofvogel in beide gebieden, prachtig zwevend en jagend over velden

Wielewaal

Het is fantastisch om de Wielewaal zoveel te mogen horen. Zodra er wat hogere bomen zijn, lijkt hij voor te komen. Zijn zang is niet even maar regelmatig te horen. Soms zitten er twee dichtbij elkaar om al zingend hun territorium te verdedigen. Het 'dudeljo' was wel heel kenmerkend tijdens onze fietstochten. Soms zie je ze wegvliegen maar verder laten ze zich in de top van de bomen niet bekijken. In onze duinen moeten we het met veel minder zang doen en waarschijnlijk zijn het bij ons meestal doortrekkers.

Ortolaan

De Elbe vormt zo'n beetje het meest westelijke verspreidingsgebied van de Ortolaan. Het is een soort die het moeilijk heeft en sterk achteruit is gegaan. Hoewel het gebied bekend staat om zijn Ortolanen, komen ze er niet veel voor. We hadden in de Elbtalau geen succes. Misschien ook omdat we de zang niet goed kennen. Andere vogelaars die wij tegenkwamen, hadden meer succes. Toen we vanuit Hohennauen na een tip van een lokale vogelaar bij de Gülper See kwamen, hadden we meer succes. Gewoon langs de weg in eiken werd volop gezongen en was de vogel af en toe ook te zien, maar slecht te fotograferen.

Grote Trappen waren goed te bekijken vanuit de vogelkijkhut bij Garlitz.

Grote Trap

Een bezoek aan West-Havelland is alleen al vanwege de Grote Trap de moeite waard. Het is de dichtstbijzijnde populatie vanuit Nederland. Voor andere locaties moet je veel verder reizen, bijvoorbeeld naar Oostenrijk bij de Neusiedlersee, Hongarije of Spanje in de Extremadura, waar de grootste populaties leven. In het voormalige Oost-Duitsland wordt de Grote Trap inmiddels intensief beschermd. Nadat er hekken waren gezet, om in gevangenschap geboren kuikens aan hun natuurlijke omgeving te laten wennen, bleek hoe goed dat werkte. Binnen korte tijd maakten ook in het wild levende hennen hun nesten binnen deze hekken. Inmiddels zijn grote delen grasland extensief beheerd en van hekken voorzien, soms zelfs 30 ha. Niet alleen goed voor Grote Trappen maar ook Grauwe Kiekendief, Fazant, Kwartel en Patrijs broeden nu binnen deze 'exlosures'. Sindsdien is het aantal Grote Trappen in Duitsland flink toegenomen. Er wordt veel energie gestoken in het beschermen op drie locaties, de Havelländische Lucht, de Belziger Landschaftswiesen en Fiener Buch, gezamenlijk goed voor enkele honderden Grote Trappen. Wij bezochten de speciaal daarvoor gemaakte uitkijktoren bij Garlitz. Vanuit deze toren zijn de trappen

goed te observeren. Het is dan verrassend om daar ook andere Noordwijkse Vogelaars tegen te komen! Op de terugweg zagen we binnen de hekken, heel mooi en dichtbij, nog baltsende hanen.

Rietkragen met o.a. Grote Karekiet

Rietkragen afgewisseld met struiken en wilg bieden een afwisselende vogelbevolking. Geelgors en vooral Grauwe Gors zijn veel te horen. De rietkragen zijn het domein van Kleine en Grote Karekiet. Opmerkelijk veel Grote Karekieten, die in ons land zeldzaam zijn. Hij zit er gewoon in het oude riet van smalle rietkragen, langs de weg en langs fietspaden en niet in grote rietvelden zoals je dat zou verwachten. Rietzangers en Rietgorzen zijn er talrijk, hier en daar een Blauwborst, terwijl

Blauwborst tussen wilgenstruiken langs het water.

Sprinkhaanzanger en Snor ook te horen zijn. Langs de Gülper See waren ook Buidelmees, Sperwergrasmus en Baardman aanwezig.

Velden en bosranden

Aan randen met bomen en bossen zijn weer veel andere vogels te zien en te horen zoals verschillende soorten mezen, veel vinken, soorten van het struweel en af en toe een Grauwe Klauwier. Kneu, Putter en Europese Kanarie zijn, net als het Paapje en de Roodborsttapuit goed te ontdekken en te zien. We hoorden Zwarte Specht en Draaihals. Op de weilanden zagen we naast veel Kraanvogels, Wulp, Ooievaar, Blauwe Reiger, Veldleeuwerik en een enkele Grote Zilverreiger. Geen Tureluurs en Grutto's, maar wel een enkele Kievit. Natuurlijk is ook de Grauwe Gans op veel plaatsen aanwezig. De nesten van Ooievaars vind je op huizen en andere gebouwen, soms op daarvoor bestemde palen. Op plas-drasgebiedjes en meertjes troffen we doortrekkende Kemphanen en Bosruiters aan. Zo zagen we vanuit een mooie kijkhut o.a. Roodhalsfuut en Zomertaling, maar ook veel andere watervogels zoals Wintertaling, Krakeend, Slobeend en Brilduiker.

Verder lezen en informatie

Er is niet veel beschikbaar als je naar een natuur- of vogelgids voor de gebieden zoekt. In het verleden zijn wel gidsen verschenen, maar deze zijn niet meer actueel en niet meer leverbaar. Op de websites met betrekking tot Elbtalau en West-Havelland is echter veel informatie te vinden. Ter plaatse zijn uitstekende fiets- en wandelkaarten te koop en brochures zijn in het kader van toerisme en natuurbescherming volop aanwezig. Verder hebben we veel nut gehad van de nieuwe app Merlin Bird ID. In

De Europese Kanarie, een onopvallende zangvogel.

biotopen waar je niet zo goed thuis bent, is het dikwijls lastig om de niet algemene soorten direct op zang te kunnen herkennen. Met Merlin erbij lukte dat een stuk beter!

Grauwe Klauwier, een regelmatig voorkomende soort.